

ІІІ РОЗДІЛ. ІННОВАЦІЇ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ ТА ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

Світлана Зінченко,
Ігор Закомірний
м. Київ, Україна

УДК 37.013

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: ТВОРЧИЙ АСПЕКТ

В статті автор розглядає проблему педагогічної діяльності учителів загальноосвітніх педагогічних закладів з творчої точки зору. Акцент робиться на визначенні сутності понять «діяльність», «педагогічна діяльність», «інноваційна діяльність», «творча діяльність». Аналізуються компоненти готовності до педагогічної діяльності. Розкрито сукупність педагогічних умов, які впливають на формування в учителів загальноосвітніх педагогічних закладів готовності до творчої педагогічної діяльності. Увага зосереджена на ролі спеціальної підготовки за теорією творчості.

Ключові слова: учитель, діяльність, педагогічна діяльність, інноваційна діяльність, творча діяльність.

The author considers the problem of pedagogical activity of teachers of secondary educational institutions from a creative standpoint. In this regard emphasis is placed on determining the essence of the concept of "activity", "educational activities", "innovation activity", "creative activity".

Analyzes the components of readiness for pedagogical activity. Disclosed a set of pedagogical conditions that influence the formation of teachers in secondary educational institutions ready for creative teaching. Focusing on the role of special training on the theory of creation.

Key words: teacher, activities, educational activities, innovation activity, creative activity.

Проблема особистості в умовах неперервної освіти набуває першочергового значення. В центрі будь-якої системи виховання, навчання і розвитку, незалежно від рівня і профілю освіти, є людина (особистість дитини, учня, студента), що істотно розширює уявлення про адаптивність освіти [16].

У зв'язку з цим загальними є інтенсивні пошуки нового в теорії та практиці навчання і виховання, а також активне впровадження нових освітніх технологій, оригінальних педагогічних ідей, освітніх моделей тощо [15].

У працях В. Бондаря, І. Беха, І. Єрмакова, І. Зязюна, В. Маслова, В. Моляка та ін. обґрунтовується необхідність та доцільність реформування системи освіти на підставі соціально-економічних потреб держави з урахуванням психологічних, фізіологічних, генетичних особливостей розвитку особистості.

Таким чином, постає необхідність підготовки професіонала, який не лише володіє значним обсягом спеціальних знань, умінь та навичок, але й має широкий світогляд, розвинені естетичні смаки та художні здібності, сформоване естетичне ставлення до навколишнього світу й потребу творити. Вказані якості формуються у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Тому виникає потреба спрямувати цю підготовку у русло творчої діяльності, тобто залучити майбутніх учителів до творчої діяльності, що відбувається у процесі вивчення фахових дисциплін і дисциплін психолого-педагогічного циклу. Підсумком є проходження студентами педагогічної практики творчого характеру. Це сприятиме творчому та професійному

розвитку особистості, а в майбутньому, успішній творчій педагогічній діяльності учителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Вищезазначене потребує з'ясування сутності понять «діяльність», «педагогічна діяльність», «інноваційна діяльність» та «творча діяльність». Також важливим аспектом є визначення педагогічних умов, що впливають на процес формування готовності учителів загальноосвітніх навчальних закладів до творчої педагогічної діяльності, оскільки цьому питанню приділяється недостатньо уваги у науковій літературі.

Категорія діяльності досліджується філософією, педагогікою, психологією та іншими соціально-гуманітарними науками. Основні аспекти діяльності висвітили філософи Г. Гегель, Л. Фейєрбах, В. Швирьов, Е. Юдін. У педагогіці особливості педагогічної діяльності розкрито І. Зязюном, Н. Кузьміною, В. Сластьоніним, Н. Тализіною, а у загальній психології – К. Абульхановою-Славською, О. Леонтьєвим, С. Рубінштейном.

Поняття «діяльність» ввів у науковий обіг І. Кант у XVIII столітті. У широкому розумінні діяльність – це «... специфічно людська форма ставлення до світу, зміст якої складає його доцільна зміна та перетворення» [11].

Отже, категорія діяльності зумовлює діалектику співвідношення між її суб'єктом та об'єктом, а також систему суб'єктно-об'єктних і суб'єктно-суб'єктних відносин.

Безпосередньо педагогічну діяльність визначають як «вид соціальної активності, спрямованої на передачу старшими поколіннями молодшим накопичених людством цінностей культури та досвіду, створення умов для особистісного розвитку молоді й підготовки її до виконання певних соціальних ролей у суспільстві» [10]. Таким чином, діяльність учителя має ґрунтуватися на співробітництві з учнями.

Педагогічна діяльність краще піддається теоретичному аналізу тоді, коли вона досліджується у дефініціях та категоріях, що є загальнозначущими для розуміння кожного виду діяльності людини. Насамперед це мотиви та ціннісний сенс дій вчителя, а також ті умови, що впливають на вибір способів досягнення цілей.

Згідно з сучасними науковими уявленнями (П. Гальперін, М. Каган, Н. Тализіна, В. Сластьонін), педагогічна діяльність існує у формі дій, а дія є процесом, підпорядкованим усвідомленій меті. Розмежування понять «діяльність» та «дія» визначається їхнім відношенням до мотивів. Діяльність, як процес, характеризується тим, що мотив співпадає з її предметом. У дії мета не співпадає з предметами мотиву, а має свій предмет, що виступає засобом реалізації мотиву. Мотив діяльності визначає спектр можливих дій. Під його впливом відбувається процес висунення суб'єктивних цілей. Вибір цілей визначається умовами, за яких реалізується мотив, а умови зумовлюють способи досягнення мети та здійснення самої дії.

У педагогічній діяльності існує такий особливий психічний стан, як наявність постійної спрямованості свідомості на виконання певних дій. Ця спрямованість свідомості містить різні настанови на усвідомлення педагогічних завдань, оцінку власних можливостей у співвідношенні з майбутніми труднощами та необхідністю досягнення певного результату.

У працях відомих дослідників А. Бодальова, Ф. Гоноволіна, В. Кан-Каліка, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткіна, А. Маркової, Н. Нікандрова, В. Сластьоніна, А. Щербакова, Х. Хекхаузена визначено структуру педагогічної діяльності, педагогічні здібності та професійно значущі якості вчителя, розвиток і формування яких забезпечують професійне становлення. До них належать: загальна та професійна культура, педагогічна спрямованість; моральні й вольові якості, дидактичні, експресивно-мовленнєві, комунікативні, перцептивні та сугестивні здібності; педагогічна уява; розвинені професійні інтереси.

Таким чином, якщо розглядати поняття діяльності з точки зору психології, то вона є системою, що має мету, мотиви, дії та результат [8; 12].

У педагогіці в структурі діяльності виділяють окремі компоненти відносно самостійні види діяльності вчителя. Узагальнення різних підходів розуміння готовності до педагогічної діяльності дозволяють виділити в її структурі чотири взаємозв'язаних компоненти (рис. 1) [13].

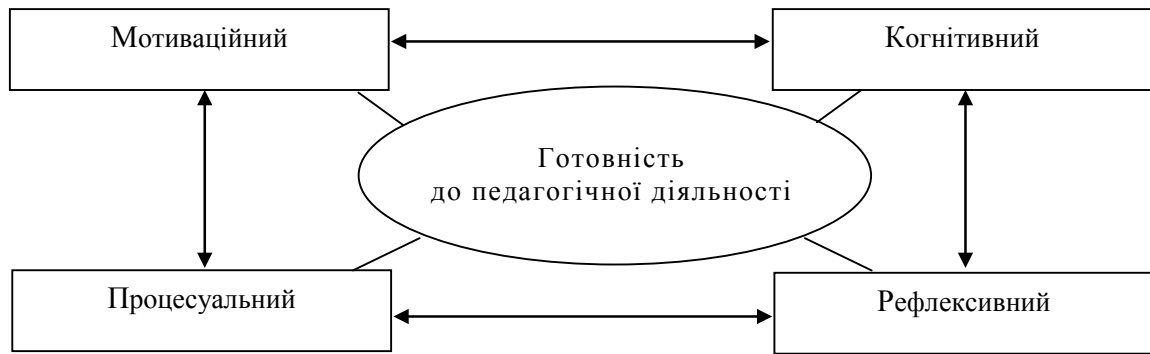

Рис. 1. Компоненти готовності до педагогічної діяльності

Окрім того, успіх педагогічної діяльності залежить від особистісних якостей, зокрема від специфічної спрямованості психічних процесів та властивостей.

На думку Н. Кузьміної, педагогічна діяльність складається з: *гностичного, проектувального, конструктивного, організаторського та комунікативного* компонентів. Кожний з них виконує певну групу функцій та має відповідні педагогічні здібності індивідуальної форми відображення структури педагогічної діяльності.

Гностичний компонент пов'язаний зі вміннями отримувати нові знання, систематизувати їх, аналізувати позитивні моменти й недоліки у діяльності (власній та учнів). Проектувальний компонент передбачає перспективне планування змісту та способів власної та учнівської діяльності на тривалий термін. Конструктивний компонент полягає у відборі та компонуванні навчальної інформації. Організаторський компонент передбачає уміння донести інформацію до учнів, а комунікативний – встановлення позитивно педагогічного спілкування з учнями, батьками та учителями [6]. У зв'язку з цим педагогічна діяльність може бути розкрита на трьох рівнях аналізу:

1) *соціально-педагогічний*, що характеризує педагогічну діяльність як один із важливих різновидів соціальної діяльності;

2) *психолого-педагогічний*, що спрямовано на визначення її структурних компонентів, розкриття тих особистісних факторів та внутрішніх механізмів, без яких здійснення учителем суспільних та професійних функцій буде неможливим;

3) *конкретно-методичний*, що пов'язано зі змістом діяльності учителя, формуванням знань, умінь та навичок з конкретної спеціальності [4].

Якщо говорити про інновації у педагогічній діяльності, то учитель-інноватор впроваджує персональну педагогічну технологію. М. Меладзе характеризує інноваційну діяльність учителя як особистісну категорію, процес і результат творчої діяльності [9].

Інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на створення нововведень та їх розповсюдження. Отже, діяльність може бути інноваційною за характером, якщо для отримання необхідного практичного результату використовуються нові знання, технології та прийоми [1]. Інноваційна діяльність – це створення нового (від оригінальних прийомів до цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичний погляд на явище, перебудовує суспільно-педагогічні відносини [3]. Дослідники В. Сластьонін і Л. Подимова характеризують інноваційну педагогічну діяльність як таку, що пов'язана з відмовою від відомих штампів, стереотипів у навчанні, вихованні та розвитку особистості учня, яка виходить за межі нормативів, створює нові нормативи особистісно-творчого, індивідуального спрямування діяльності учителя [14]. Л. Даниленко вважає, що інноваційною у системі освіти є діяльність з удосконалення чи оновлення освітньої практики за допомогою створення, розповсюдження та освоєння нових ефективних способів і засобів досягнення встановлених цілей освіти [2]. Специфіка інноваційної діяльності полягає у тому, що вона має творчий характер, спрямована не на відтворення відомих способів, а на створення та використання принципово нових підходів, способів і технологій.

Необхідно звернути увагу на розмежування понять «інноваційна освітня діяльність» та «інноваційна педагогічна діяльність». Сутність поняття «інноваційна освітня діяльність» об'єднує «особливості процесу оновлення, внесення нових елементів у традиційну систему освіти» [5]. Термін «інноваційна педагогічна діяльність» є більш конкретним. Він стверджує вчителя, як її суб'єкта.

На сучасному етапі головною особливістю педагогічної інноваційної діяльності є її творчий характер. У будь-якого учителя вона є неповторною, відображає унікальні риси особистості. Тому педагогічну діяльність можна розглядати як творчий процес. Педагогічній творчості присвячено праці Я. Пономарьова, М. Поташника, С. Сисоевої та ін. Варто проаналізувати сукупність педагогічних умов, що впливають на формування в учителів загальноосвітніх навчальних закладів готовності до творчої педагогічної діяльності.

Так Н. Кухарев і В. Решетько, використовуючи у своєму дослідженні метод активного соціологічного тестового аналізу та контролю. Вони виділили наступні умови, що впливають на формування творчого учителя: знання психолого-педагогічних основ навчання; любов до дітей; глибина знань навчального предмету; наявність відповідних особистісних якостей; моральний вигляд учителя; рівень управлінської діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі; володіння методикою викладання навчального предмета; прагнення до вивчення педагогічного досвіду; знання індивідуальних здібностей учнів; уміння планувати власну діяльність та навчати цьому учнів; розвиток пізнавальних інтересів учнів та вміння навчати навчатися; створення сприятливого мікроклімату в колективі; об'єктивність оцінки знань учнів та вміння виділяти головне; розвиток індивідуальних здібностей учнів; здійснення міжпредметних зв'язків; уміння емоційно подавати інформацію та передбачати результати власної діяльності; володіння інструментом аналізу власного результату діяльності та процесу, що призводить до нього; взаємини з колегами; наявність психологічної прозорливості та вміння поставити себе на місце учнів [7].

Таким чином, дослідники об'єднали умови, що є необхідною передумовою педагогічної творчості, а також ті, що безпосередньо впливають на процес творчості. Необхідно зазначити, що у сприятливій ситуації творчої педагогічної діяльності відбувається взаємозв'язок та взаємодія між різними умовами. Результатом взаємодії цих умов повинно бути створення такої атмосфери у навчально-виховному процесі, що вимагала б від учителів активної діяльності.

Окрім бажання займатися творчою діяльністю, у процесі формування готовності учителя до творчої діяльності важливу роль відіграє спеціальна підготовка з теорії творчості. Вивчення основ механізму творчості дозволяє переконати учителя, що завдяки розвитку творчих здібностей він може досягнути високого рівня професіоналізму. Реалізація знань, отриманих у процесі вивчення основ творчої діяльності, сприяє повному їх засвоєнню та формуванню практичних умінь та навичок. Складно передбачити проблеми, що будуть виникати в учителів у педагогічній діяльності. Вивчення типових ускладнень творчої спрямованості педагогічної діяльності допоможе підвищити результативність професійної діяльності вчителів.

Ефективний вплив на процес формування готовності учителів до творчої педагогічної діяльності забезпечують такі умови:

- наявність в учителів позитивного ставлення та стійкої потреби займатися творчою педагогічною діяльністю;
- чітке розуміння учителями особливостей, змісту, засобів, форм та методів педагогічної діяльності;
- залучення учителів до творчої діяльності педагогічної спрямованості;
- стійка потреба учителів у систематичному підвищенні фахового рівня і подальшому вдосконаленні творчих здібностей;
- професійний рівень підготовки учителів до творчої діяльності;
- своєчасна діагностика рівнів розвитку вмінь організувати не лише власну, але і діяльність учнів.

За допомогою дотримання цих умов можна забезпечити високу результативність творчої педагогічної діяльності учителів загальноосвітніх навчальних закладів. У вчителів повинно бути сформовано позитивне ставлення до творчої педагогічної діяльності, потреба займатися нею, створювати систему мотивів, що вимагає не лише високого рівня професійної підготовки, але й формування широкого світогляду, професійного мислення, високої освіченості, індивідуального усвідомлення значущості загальнолюдських та професійних цінностей. Стимулювання творчості, створення умов для самовтілення творчого потенціалу учителя – це одна з важливих умов його педагогічної діяльності. Творчість – це вміння самостійно, нетипово розв'язувати завдання педагогічного процесу. У творчості вчитель досягає доступного рівня свободи, що є умовою подальшого самовдосконалення, за якої зникають викликані зовнішніми впливами протиріччя між потребами особистості та процесом її професійного розвитку. Отже, досягаючи певного рівня свободи, вчитель визначає мету, напрями, способи досягнення вершин творчої педагогічної діяльності та професійної культури, ставить перед собою завдання та шукає можливості їх розв'язання на основі рефлексії професійних знань, умінь, навичок, життєвого та професійного досвіду.

Таким чином, важливим завданням творчої педагогічної діяльності є здатність учителів загальноосвітніх навчальних закладів самостійно мислити, аналізувати програми й методичні матеріали, здійснювати відбір і будувати власну діяльність відповідно до сучасних вимог системи освіти. Учитель повинен вміти самостійно оцінювати та творчо застосовувати будь-які традиційні або нові підходи у навчально-виховному процесі.

Використані літературні джерела

1. Ващенко В. Инновационность и инновационное образование [Текст] / В. Ващенко // Альма матер. – 2000. – № 6. – С. 23–25.
2. Даниленко Л. І. Умови забезпечення інноваційної діяльності в навчально-виховних закладах освіти [Текст] / Л. І. Даниленко // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. – Суми: Мрія-1, 1998. – С. 96–99.
3. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики [Текст]: навч. посіб. / І. М. Дичківська. – Рівне: РДГУ, 2001. – 233 с.
4. Кацова Л. І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. І. Кацова. – Харків, 2005. – 202 с.
5. Козлова О. Г. Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя [Текст] / О. Г. Козлова // Держ. акад. керівних кадрів освіти. – Суми: Мрія-1, 1999. – 90 с.
6. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища [Текст] / Н. В. Кузьмина. – М.: Высш. шк., 1989. – 167 с.
7. Кухарев Н. В. Диагностика педагогического мастерства и педагогического творчества (опыт, критерии измерения, прогнозирование) [Текст]: в 3 ч. / Н. В. Кухарев, В. С. Решетько // Нац. ин-т образования Республики Беларусь. – Минск, 1996. – Ч. II. – 95 с.
8. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность [Текст] / А. Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
9. Меладзе М. А. Теоретические проблемы инновационной педагогической деятельности [Текст]: учеб.-метод. пособ. / М. А. Меладзе // Северо-Осетинский гос. ун-т им. К. Л. Хетагурова. – Владикавказ, 2001. – 44 с.
10. Мищериков В. А. Введение в педагогическую профессию [Текст]: учеб. пособ. для студ. пед. учеб. заведений / В. А. Мищериков, М. Н. Ермоленко. – М.: Пед. общество России, 1999. – 288 с.
11. Огурцов А. П. Деятельность [Текст] / А. П. Огурцов, Э. Г. Юдин // Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – С. 151.
12. Педагогика [Текст] / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. – М.: Школа-Пресс, 2000. – 512 с.

13. Пискарева И. Е. Методы диагностики готовности будущих учителей к инновационной деятельности [Текст] / И. Е. Пискарева. – Кострома, 1999. – 60 с.
14. Слостенин В. А. Педагогика: Инновационная деятельность [Текст] / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М.: Магистр, 1997. – 224 с.
15. Федорова Н. Ф. Організаційно-педагогічні умови діяльності школи – лабораторії наукової установи [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Н. Ф. Федорова. – К.: Інститут педагогіки АПН України, 1999. – 15 с.
16. Шкляр А. Х. Непрерывное профессиональное образование в интегративных структурах профессиональной школы (теория и практика [Текст] / А. Х. Шкляр. – Минск: НМЦентр, 1995. – 133 с.

Bibliography

1. *Vashchenko V.* Ynnovatsyonnost y ynnovatsyonnoe obrazovanye [Tekst] / V. Vashchenko // Alma mater. – 2000. – № 6. – S. 23–25.
2. *Danylenko L. I.* Umovy zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti v navchalno-vykhovnykh zakladakh osvity [Tekst] / L. I. Danylenko // Pedagogichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy: materialy II Vseukr. nauk.-prakt. konf. – Sumy: Mriia-1, 1998. – S. 96–99.
3. *Dychkivska I. M.* Osnovy pedagogichnoi innovatyky [Tekst]: navch. posib. / I. M. Dychkivska. – Rivne: RDHU, 2001. – 233 s.
4. *Katsova L. I.* Formuvannia profesiinoho interesu u maibutnikh uchyteliv u protsesi pedagogichnoi praktyky [Tekst]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / L. I. Katsova. – Kharkiv, 2005. – 202 s.
5. *Kozlova O. H.* Sutnisni skladovi innovatsiinoi diialnosti vchytelia [Tekst] / O. H. Kozlova // Derzh. akad. kerivnykh kadrov osvity. – Sumy: Mriia-1, 1999. – 90 s.
6. *Kuzmyna N. V.* Professyonalizm deiatelnosti prepodavatel'ia y mastera proyzvodstvennoho obuchen'ia proftekhuchylyshcha [Tekst] / N. V. Kuzmyna. – M.: Vyssh. shk., 1989. – 167 s.
7. *Kukharev N. V.* Dyahnostyka pedagogicheskoho masterstva y pedagogicheskoho tvorchestva (opyt, krytery yzmeren'ia, prohnozyrovanye) [Tekst]: v 3 ch. / N. V. Kukharev, V. S. Reshetko // Nats. yn-t obrazovannia Respublyky Belarus. – Mynsk, 1996. – Ch. II. – 95 s.
8. *Leontev A. N.* Deiatelnost. Soznanye. Lychnost [Tekst] / A. N. Leontev. – M.: Polytyzdat, 1975. – 304 s.
9. *Meladze M. A.* Teoretycheskye problemy ynnovatsyonnoi pedagogicheskoi deiatelnosti [Tekst]: ucheb.-metod. posob. / M. A. Meladze // Severo-Osetynskiy hos. un-t ym. K. L. Khetahurova. – Vladykavkaz, 2001. – 44 s.
10. *Myzherykov V. A.* Vvedenye v pedagogicheskuiu professyiu [Tekst]: ucheb. posob. dlia stud. ped. ucheb. zavedeniy / V. A. Myzherykov, M. N. Ermolenko. – M.: Ped. obshchestvo Rossyy, 1999. – 288 s.
11. *Ohurtsov A. P.* Deiatelnost [Tekst] / A. P. Ohurtsov, E. H. Yudyn // Fylosofskiy entsyklopedycheskyy slovar. – M., 1983. – S. 151.
12. Pedagogyka [Tekst] / V. A. Slastenyn, Y. F. Ysaev, A. Y. Myshchenko, E. N. Shyianov; pod red. V. A. Slastenyina. – M.: Shkola-Press, 2000. – 512 s.
13. *Pyskareva Y. E.* Metody dyahnostyky hotovnosti budushchykh uchytel'ei k ynnovatsyonnoi deiatelnosti [Tekst] / Y. E. Pyskareva. – Kostroma, 1999. – 60 s.
14. *Slastenyn V. A.* Pedagogyka: Ynnovatsyonnaia deiatelnost [Tekst] / V. A. Slastenyn, L. S. Podymova. – M.: Mahystr, 1997. – 224 s.
15. *Fedorova N. F.* Orhanizatsiino-pedagogichni umovy diialnosti shkoly – laboratorii naukovoi ustanovy [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / N. F. Fedorova. – K.: Instytut pedagogiky APN Ukrainy, 1999. – 15 s.
16. *Shkliar A. Kh.* Nopreryvnoe professyonalnoe obrazovnye v yntehratyvnykh strukturakh professyonalnoi shkoly (teoryia y praktyka [Tekst] / A. Kh. Shkliar. – Mynsk: NMTsentr, 1995. – 133 s.